Zbiór Orzeczeń

Wyrok Trybunału (wielka izba)z dnia 18 października 2016 r.TYPEDENOTENONPREVUJęzyk postępowania: niemiecki.

Odesłanie prejudycjalneWspółpraca sądowa w sprawach cywilnychPrawo właściwe dla umowy o pracę Rozporządzenie (WE) nr 593/2008Artykuł 28Zakres stosowania ratione temporisArtykuł 9Pojęcie „przepisów wymuszających swoje zastosowanie”Stosowanie wymuszających swoje zastosowanie przepisów państw członkowskich innych niż państwo sąduUstawodawstwo państwa członkowskiego przewidujące obniżenie wynagrodzeń w sektorze publicznym ze względu na kryzys budżetowyObowiązek lojalnej współpracy

W sprawie C-135/15mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy, Niemcy) postanowieniem z dnia 25 lutego 2015 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 20 marca 2015 r., w postępowaniu:Republik Griechenland

przeciwkoGrigoriosowi Nikiforidisowi,

TRYBUNAŁ (wielka izba),w składzie: K. Lenaerts, prezes, A. Tizzano, wiceprezes, M. Ilešič, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, prezesi izb, A. Borg Barthet, A. Arabadjiev, E. Jarašiūnas, C.G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen i C. Lycourgos (sprawozdawca), sędziowie,rzecznik generalny: M. Szpunar,sekretarz: K. Malacek, administrator,uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 1 lutego 2016 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:w imieniu G. Nikiforidisa przez G. Zeuga, Rechtsanwalt,w imieniu rządu niemieckiego przez T. Henzego, J. Kemper oraz J. Mentgen, działających w charakterze pełnomocników,w imieniu rządu greckiego przez S. Charitaki oraz A. Magrippi, działające w charakterze pełnomocników,w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez J. Kraehling, działającą w charakterze pełnomocnika, oraz M. Gray, barrister,w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Wilderspina, działającego w charakterze pełnomocnika,po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 20 kwietnia 2016 r.,

wydaje następującyWyrok1Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 3 TUE oraz art. 9 ust. 3 i art. 28 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. 2008, L 177, s. 6; sprostowanie Dz.U. 2009, L 309, s. 87, zwanego dalej „rozporządzeniem Rzym I”), które zastąpiło między państwami członkowskimi i na warunkach przewidzianych w jego art. 24 Konwencję o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartą do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r. (Dz.U. 1980, L 266, s. 1, zwaną dalej „konwencją rzymską”).2Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Republik Griechenland (Republiką Grecką) a Grigoriosem Nikiforidisem, obywatelem greckim zatrudnionym jako nauczyciel w greckiej szkole podstawowej w Norymberdze (Niemcy), w przedmiocie w szczególności obniżenia jego wynagrodzenia brutto w następstwie przyjęcia przez Republikę Grecką dwóch ustaw mających na celu zmniejszenie jej deficytu publicznego.Ramy prawnePrawo UniiRozporządzenie Rzym I3Motywy 6, 7, 16 i 37 rozporządzenia Rzym I brzmią następująco:

„(6)W celu zwiększenia przewidywalności wyników sporów, pewności w zakresie prawa właściwego i swobodnego przepływu orzeczeń sądowych prawidłowe funkcjonowanie rynku wewnętrznego wymaga, aby obowiązujące w państwach członkowskich normy kolizyjne wskazywały to samo prawo krajowe, bez względu na to, do sądu jakiego państwa wniesiono sprawę.

(7)Przedmiotowy zakres zastosowania oraz przepisy niniejszego rozporządzenia powinny być spójne z rozporządzeniem Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych [(Dz.U. 2001, L 12, s. 1)] (»Bruksela I«) oraz rozporządzeniem (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącym prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych [(Dz.U. 2007, L 199, s. 40)] (»Rzym II«).[…]

(16)Dążąc do realizacji głównego celu niniejszego rozporządzenia, jakim jest zapewnienie pewności prawa w europejskiej przestrzeni sprawiedliwości, normy kolizyjne powinny być w jak największym stopniu przewidywalne. Sądy powinny jednak dysponować pewną władzą dyskrecjonalną, jeżeli chodzi o określenie prawa, które jest najściślej związane ze sprawą.[…]

(37)Względy interesu publicznego uzasadniają przyznanie sądom państw członkowskich możliwości odwoływania się, w wyjątkowych okolicznościach, do stosowania wyjątków opartych na klauzuli porządku publicznego i przepisach wymuszających swoje zastosowanie. Pojęcie »przepisów wymuszających swoje zastosowanie« należy odróżnić od sformułowania »przepisy, których nie można wyłączyć w drodze umowy«, a wykładnia tego pojęcia powinna być bardziej restryktywna”.4Artykuł 3 rozporządzenia Rzym I stanowi:„1.Umowa podlega prawu wybranemu przez strony. Wybór prawa jest dokonany wyraźnie lub w sposób jednoznaczny wynika z postanowień umowy lub okoliczności sprawy. Strony mogą dokonać wyboru prawa właściwego dla całej umowy lub tylko dla jej części.2. Strony mogą w każdym czasie umówić się, że umowa podlega prawu innemu niż to, które dla tej umowy było uprzednio właściwe na podstawie wcześniejszego wyboru dokonanego zgodnie z niniejszym artykułem lub na podstawie innych przepisów niniejszego rozporządzenia. Zmiana prawa właściwego dokonana przez strony po zawarciu umowy nie narusza ważności umowy ze względu na formę w rozumieniu art. 11 ani praw osób trzecich.3.W przypadku gdy wszystkie inne elementy stanu faktycznego w chwili dokonywania wyboru prawa właściwego są zlokalizowane w państwie innym niż państwo, którego prawo zostało wybrane, dokonany przez strony wybór nie narusza stosowania tych przepisów prawa tego innego państwa, których nie można wyłączyć w drodze umowy.4.W przypadku gdy wszystkie inne elementy stanu faktycznego w chwili dokonywania wyboru prawa właściwego są zlokalizowane w jednym lub więcej państwach członkowskich, dokonany przez strony wybór prawa właściwego innego niż prawo państwa członkowskiego nie narusza stosowania przepisów prawa wspólnotowego, w odpowiednich przypadkach w kształcie, w jakim zostały one wdrożone w państwie członkowskim sądu, których nie można wyłączyć w drodze umowy.5.Do oceny istnienia i ważności porozumienia stron w przedmiocie prawa właściwego stosuje się przepisy art. 10, 11 i 13”.5Artykuł 8 rozporządzenia Rzym I, zatytułowany „Indywidualne umowy o pracę”, przewiduje:„1.Indywidualna umowa o pracę podlega prawu wybranemu przez strony zgodnie z art. 3. Taki wybór prawa nie może jednak prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony przyznanej mu na podstawie przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy, na mocy prawa, jakie, w przypadku braku wyboru, byłoby właściwe zgodnie z ust. 2, 3 i 4 niniejszego artykułu.2.W zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa właściwego dla indywidualnej umowy o pracę, umowa podlega prawu państwa, w którym lub – gdy takiego brak – z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy. Za zmianę państwa, w którym zazwyczaj świadczona jest praca, nie uważa się tymczasowego zatrudnienia w innym państwie.3.Jeżeli nie można ustalić prawa właściwego zgodnie z ust. 2, umowa podlega prawu państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, za pośrednictwem którego zatrudniono pracownika.4.Jeżeli ze wszystkich okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z państwem innym niż wskazane w ust. 2 lub 3, stosuje się prawo tego innego państwa”.6 Artykuł 9 rozporządzenia Rzym I, zatytułowany „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie”, stanowi: „1.Przepisy wymuszające swoje zastosowanie to przepisy, których przestrzeganie uważane jest przez państwo za tak istotny element ochrony jego interesów publicznych, takich jak organizacja polityczna,

społeczna lub gospodarcza, że znajdują one zastosowanie do stanów faktycznych objętych ich zakresem bez względu na to, jakie prawo jest właściwe dla umowy zgodnie z niniejszym rozporządzeniem.2. Niniejsze rozporządzenie nie narusza stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa sądu orzekającego.3.Można przyznać skuteczność przepisom wymuszającym swoje zastosowanie państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, w zakresie, w jakim przepisy te powodują, że wykonanie umowy jest niezgodne z prawem. Rozważając przyznanie skuteczności takim przepisom, uwzględnia się ich charakter i cel oraz skutki ich zastosowania lub niezastosowania".7Artykuł 10 wspomnianego rozporządzenia, zatytułowany „Zgoda i ważność materialna", stanowi:„1.Istnienie i ważność umowy lub jednego z jej postanowień ocenia się według prawa, które zgodnie z niniejszym rozporządzeniem byłoby dla niej właściwe, gdyby umowa lub jej postanowienie były ważne.2.Jeżeli jednak z okoliczności wynika, że nie byłoby uzasadnione dokonywanie oceny skutków zachowania się jednej ze stron według prawa określonego zgodnie z ust. 1, strona ta może – w celu ustalenia, że nie wyraziła zgody na zawarcie umowy – powołać się na prawo państwa miejsca swojego zwykłego pobytu".8Artykuł 28 tegoż rozporządzenia, zatytułowany „Stosowanie w czasie", stanowi:„Niniejsze rozporządzenie stosuje się do umów zawartych od dnia 17 grudnia 2009 r.".Decyzja 2010/320/WE9W dniu 10 maja 2010 r. Rada przyjęła decyzję 2010/320/UE skierowaną do Republiki Greckiej celem wzmocnienia i pogłębienia nadzoru budżetowego oraz wezwania Grecji do zastosowania środków służących ograniczeniu deficytu uznanych za niezbędne w celu likwidacji nadmiernego deficytu (Dz.U. 2010, L 145 s. 6; sprostowanie Dz.U. 2011, L 209, s. 63).10Artykuł 2 decyzji 2010/320 nałożył w szczególności na to państwo członkowskie obowiązek przyjęcia w latach 2010 i 2011 reformy przepisów regulujących politykę płacową w sektorze publicznym, w tym w szczególności wprowadzenie jednolitych zasad i harmonogramu celem ustanowienia uproszczonej i jednolitej siatki płac w sektorze publicznym, w której ramach wynagrodzenia będą odzwierciedlały wydajność oraz zakres obowiązków.11Decyzja 2010/320 została uchylona decyzją Rady 2011/734/UE z dnia 12 lipca 2011 r. skierowaną do Republiki Greckiej celem wzmocnienia i pogłębienia nadzoru budżetowego oraz wezwania Grecji do zastosowania środków służących ograniczeniu deficytu uznanych za niezbędne w celu likwidacji nadmiernego deficytu (wersja przekształcona) (Dz.U. 2011, L 296, s. 38).Konwencja rzymska12 Artykuł 7 konwencji rzymskiej, zatytułowany „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie", brzmi następująco:„1.Przy stosowaniu prawa określonego państwa na mocy niniejszej konwencji można przyznać skuteczność przepisom prawa innego państwa, z którym stan faktyczny sprawy wykazuje ścisły związek, o ile przepisy te zgodnie z prawem tego innego państwa mają zastosowanie bez względu na to, jakiemu prawu podlega umowa. Przy podejmowaniu decyzji, czy przyznać skuteczność tym bezwzględnie obowiązującym przepisom prawa, należy brać pod uwagę charakter i przedmiot tych przepisów, a także skutki, które wystąpiłyby w przypadku ich zastosowania lub niezastosowania.2. Niniejsza konwencja nie narusza stosowania przepisów prawa państwa sądu orzekającego, które w odniesieniu do danego stanu faktycznego wymuszają swoje zastosowanie, bez względu na to, jakie prawo ma zastosowanie do umowy".13Artykuł 17 wspomnianej konwencji stanowi:„Niniejszą konwencję stosuje się w umawiającym się państwie do umów, które zostały zawarte po wejściu w życie niniejszej konwencji w odniesieniu do tego umawiającego się państwa".Prawa krajowePrawo niemieckie14Z postanowienia odsyłającego wynika, że do czasu wejścia w życie rozporządzenia Rzym I art. 27 i nast. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (ustawy wprowadzającej kodeks cywilny, zwanej dalej „EGBGB") regulowały niemieckie prawo prywatne międzynarodowe w dziedzinie stosunków umownych. Według sądu odsyłającego art. 34 EGBGB nie wyłączał w istocie możliwości wzięcia pod uwagę obcych przepisów wymuszających swoje zastosowanie przynajmniej jako okoliczności faktycznych w ramach norm prawnych prawa materialnego „wymagających dookreślenia". Prawo greckie15W czasie kryzysu związanego z finansowaniem greckiego długu publicznego Republika Grecka przyjęła ustawę nr 3833/2010 w sprawie pilnych środków mających na celu zwalczanie kryzysu finansów państwa (FEK A' 40/15.03.2010, zwaną dalej „ustawą nr 3833/2010"). Artykuł 1 tej ustawy, który wszedł w życie w dniu 1 stycznia 2010 r., przewiduje obniżenie o 12% dodatków wszelkiego rodzaju, odszkodowań i wynagrodzeń urzędników i pracowników administracji publicznej. To obniżenie stosuje się także do personelu związanego prywatnoprawnym stosunkiem pracy z organem publicznym i ma pierwszeństwo przed każdym przepisem układu zbiorowego, orzeczeniem sądu polubownego lub indywidualną umową o pracę.16Republika Grecka przyjęła ponadto ustawę

nr 3845/2010, zatytułowaną „Środki dla stosowania mechanizmu wsparcia dla greckiej gospodarki ze strony państw członkowskich strefy euro i Międzynarodowego Funduszu Walutowego” (FEK A’ 65/ 6.05.2010, zwaną dalej „ustawą nr 3845/2010”). Artykuł 3 tej ustawy, który wszedł w życie w dniu 1 czerwca 2010 r., przewiduje w istocie nowe trzyprocentowe obniżenie wynagrodzeń pracowników, o których mowa w art. 1 ustawy nr 3833/2010.Postępowanie główne i pytania prejudycjalne17Począwszy od 1996 r. G. Nikiforidis był zatrudniony jako nauczyciel w prowadzonej przez Republikę Grecką szkole podstawowej znajdującej się w Norymberdze. W okresie od października 2010 r. do grudnia 2012 r. Republika Grecka obniżyła o 0 EUR wynagrodzenie brutto G. Nikiforidisa, uprzednio wyliczone zgodnie z niemieckim prawem układów zbiorowych, ze względu na przyjęcie przez ustawodawcę greckiego ustaw nr 3833/2010 i nr 3845/2010. Ustawy te miały na celu wykonanie porozumień, które Republika Grecka zawarła z Komisją Europejską, Europejskim Bankiem Centralnym i Międzynarodowym Funduszem Walutowym (MFW), oraz decyzji 2010/320.18 G. Nikiforidis wniósł w Niemczech powództwo z żądaniem wypłacenia dodatku do wynagrodzenia za okres od października 2010 r. do grudnia 2012 r. oraz wydania rozliczeń wynagrodzenia. 19Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy, Niemcy) nie uwzględnił podnoszonej przez Republikę Grecką bezwzględnej przeszkody procesowej, odnoszącej się do immunitetu przysługującego temu państwu, na tej podstawie, że rozpatrywany w postępowaniu głównym stosunek pracy podlega prawu prywatnemu. Ponadto zauważył on, że ustawy nr 3833/2010 i nr 3845/2010 obniżają wynagrodzenia wszystkich pracowników służb publicznych Republiki Greckiej, bez względu na to, czy pracownicy ci wykonują swoje funkcje na terytorium greckim czy za granicą. W jego ocenie mające znaczenie przepisy tych ustaw spełniają definicję przepisów wymuszających swoje zastosowanie w rozumieniu prawa prywatnego międzynarodowego.20Zdaniem Bundesarbeitsgericht (federalnego sądu pracy) decydujące dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym jest to, czy ustawy nr 3833/2010 i nr 3845/2010 mogą bezpośrednio lub pośrednio stosować się do stosunku pracy wykonywanego w Niemczech i podlegającego prawu niemieckiemu, które bez zmiany umowy o pracę lub Änderungskündigung (wypowiedzenia warunków pracy i płacy) nie dopuszcza dokonywania obniżek wynagrodzenia podobnych do tych, które zastosowała Republika Grecka. Sąd ten zauważył w tym kontekście, że o ile rozporządzenie Rzym I nie stosuje się do sprawy głównej, o tyle art. 34 EGBGB zezwala temu sądowi na uwzględnienie przepisów wymuszających swoje zastosowanie innego państwa. 21Uznając, że chwila zawarcia umowy o pracę w rozumieniu art. 28 tegoż rozporządzenia może być rozbieżnie interpretowana, w szczególności w przypadku długoterminowych stosunków pracy, wspomniany sąd uważa, że należy określić, czy przepis ten odnosi się wyłącznie do pierwotnego zawarcia umowy, czy też przepis ten może także obejmować pewne zmiany w stosunku pracy, takie jak umowną zmianę wynagrodzenia brutto lub obowiązku świadczenia pracy, lub też kontynuowanie świadczenia pracy po zerwaniu umowy lub innym przerwaniu wykonywania umowy. Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy) podkreśla w tym względzie, że w niniejszym przypadku ostatnia pisemna zmiana umowy o pracę została uzgodniona w 2008 r.22Ponadto sąd ten zastanawia się, czy art. 9 ust. 3 rozporządzenia Rzym I należy interpretować zawężająco w tym znaczeniu, że można się powoływać wyłącznie na przepisy wymuszające swoje zastosowanie państwa sądu lub państwa wykonania umowy, czy też jest możliwe bezpośrednie uwzględnienie przepisów wymuszających swoje zastosowanie innego państwa członkowskiego.23Wreszcie zarówno w sytuacji, w której wcześniejsze przepisy niemieckiego prawa prywatnego międzynarodowego miałyby zastosowanie, jak i w sytuacji, w której należałoby zastosować art. 9 ust. 3 wspomnianego rozporządzenia, i niezależnie od kwestii, czy ten ostatni przepis stoi czy nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa członkowskiego innego niż państwo sądu lub państwo miejsca wykonania umowy, Bundesarbeitsgericht (federalny sąd pracy) zastanawia się nad konsekwencjami realizacji ustanowionego w art. 4 ust. 3 TUE obowiązku lojalnej współpracy dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym. Zdaniem tego sądu z wymogu tego może wynikać obowiązek wsparcia Republiki Greckiej przy wdrażaniu porozumień zawartych przez nią z Komisją, Międzynarodowym Funduszem Walutowym (MFW) i Europejskim Bankiem Centralnym oraz decyzji 2010/320 poprzez uwzględnienie ustaw nr 3833/2010 i nr 3845/2010 w ramach sprawy w postępowaniu głównym.24W tych okolicznościach Bundesgerichtshof (federalny sąd pracy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:„1)Czy rozporządzenie Rzym I ma zgodnie z art. 28 zastosowanie do stosunków pracy

jedynie wtedy, gdy dany stosunek został ustanowiony na mocy umowy o pracę zawartej po dniu 16 grudnia 2009 r., czy też każde późniejsze porozumienie stron o kontynuowaniu stosunku pracy w zmienionej lub niezmienionej postaci prowadzi do zastosowania tego rozporządzenia?2)Czy art. 9 ust. 3 rozporządzenia Rzym I wyłącza jedynie bezpośrednie stosowanie wymuszających swoje zastosowanie przepisów państwa trzeciego, w którym nie ma nastąpić lub nie nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, czy też i pośrednie ich uwzględnianie w prawie państwa, któremu podlega umowa?3)Czy ustanowiona w art. 4 ust. 3 TUE zasada lojalnej współpracy ma znaczenie prawne dla decyzji sądów krajowych o bezpośrednim lub pośrednim stosowaniu wymuszających swoje zastosowanie przepisów innego państwa członkowskiego?".W przedmiocie pytań prejudycjalnychW przedmiocie pytania pierwszego25Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 28 rozporządzenia Rzym I należy interpretować w ten sposób, że przepisy tego rozporządzenia stosują się jedynie do stosunków pracy ustanowionych na podstawie umowy zawartej po dniu 16 grudnia 2009 r., czy też w ten sposób, że stosują się one również do ustanowionych najpóźniej w tym dniu stosunków pracy, na których kontynuowanie w zmienionej lub niezmienionej postaci strony zgadzają się po wspomnianym dniu.26Należy zauważyć, że art. 28 rozporządzenia Rzym I przewiduje, że rozporządzenie to stosuje się do umów zawartych od dnia 17 grudnia 2009 r., nie wprowadzając rozróżnienia pomiędzy różnymi rodzajami umów objętych przedmiotowym zakresem stosowania wspomnianego rozporządzenia. Zatem stosunki pracy, do których konkretnie odnosi się wspomniane pytanie, także są objęte tym przepisem.27W niniejszym przypadku ze wskazówek dostarczonych przez sąd odsyłający wynika, że umowa o pracę rozpatrywana w postępowaniu głównym została pierwotnie zawarta w 1996 r., to znaczy przed rozpoczęciem stosowania rozporządzenia Rzym I.28Dokonawszy tego uściślenia, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem względy zarówno jednolitego stosowania prawa Unii, jak i zasady równości wskazują na to, że treści przepisu prawa Unii, który nie zawiera wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich dla określenia swego znaczenia i zakresu, należy zwykle nadać w całej Unii autonomiczną i jednolitą wykładnię (zob. podobnie wyroki: z dnia 17 lipca 2008 r., Kozłowski, C-66/08, EU:C:2008:437, pkt 42; z dnia 24 maja 2016 r., Dworzecki, C-108/16 PPU, EU:C:2016:346, pkt 28).29Jako że art. 28 rozporządzenia Rzym I nie zawiera żadnego odesłania do prawa państw członkowskich, należy go zatem interpretować w sposób autonomiczny i jednolity.30Wniosku tego nie podważa art. 10 rozporządzenia Rzym I, na mocy którego kwestie związane z istnieniem i ważnością umowy lub jednego z jej postanowień ocenia się według prawa, które zgodnie z tym rozporządzeniem byłoby dla niej właściwe, gdyby umowa lub jej postanowienie były ważne. Przepis ten, który nie dotyczy czasowego zakresu stosowania rozporządzenia Rzym I, nie ma bowiem znaczenia w ramach odpowiedzi, jakiej należy udzielić na pierwsze zadane pytanie.31Na mocy art. 28 rozporządzenia Rzym I rozporządzenie to ma się stosować wyłącznie do stosunków umownych wynikających z obopólnego porozumienia umawiających się stron, uzewnętrznionego począwszy od dnia 17 grudnia 2009 r.32W takim stanie rzeczy, aby odpowiedzieć na pytanie pierwsze, należy określić, czy zmiana umowy o pracę zawartej przed dniem 17 grudnia 2009 r., uzgodniona między stronami tej umowy począwszy od tego dnia, może prowadzić do uznania, że pomiędzy tymi stronami została zawarta nowa umowa o pracę od wspomnianego dnia w rozumieniu art. 28 rozporządzenia Rzym I, tak że wspomniana umowa byłaby objęta czasowym zakresem stosowania tego rozporządzenia.33W tym względzie należy zauważyć, że prawodawca Unii wykluczył bezpośrednie stosowanie rozporządzenia Rzym I, które powodowałoby objęcie swoim zakresem przyszłych skutków umów zawartych przed dniem 17 grudnia 2009 r.34Podczas gdy bowiem wniosek Komisji COM(2005) 650 wersja ostateczna z dnia 15 grudnia 2005 r. dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) przewidywał objęcie zakresem stosowania wspomnianego rozporządzenia „zobowiązań umownych, które powstały po rozpoczęciu stosowania rozporządzenia", odniesienie do tych ostatnich zostało zastąpione w art. 28 rozporządzenia Rzym I odniesieniem do „umów" zawartych od dnia 17 grudnia 2009 r. O ile zaś zaproponowane przez Komisję odniesienie do zobowiązań umownych, które powstały po rozpoczęciu stosowania tego rozporządzenia, obejmowało – oprócz umów zawartych po tym rozpoczęciu stosowania – przyszłe skutki umów zawartych przed tym rozpoczęciem, mianowicie zobowiązania powstałe na podstawie tych ostatnich umów po wspomnianym rozpoczęciu stosowania, o tyle co innego wynika z brzmienia art. 28 rozporządzenia Rzym I, który odnosi się wyłącznie do umów zawartych od dnia 17 grudnia 2009 r., daty rozpoczęcia stosowania

tego rozporządzenia na mocy jego art. 29. Wynika stąd, że wbrew temu, co rozważa sąd odsyłający, jakiekolwiek pochodzące z okresu po dniu 16 grudnia 2009 r. porozumienie umawiających się stron o kontynuowaniu wykonywania umowy zawartej uprzednio nie może, nie naruszając wyraźnie wyrażonej woli prawodawcy Unii, prowadzić do tego, by rozporządzenie Rzym I miało zastosowanie do tego stosunku umownego.35Rozwiązanie to zostałoby podważone, gdyby jakakolwiek, nawet nieznaczna, zmiana wprowadzona przez strony od dnia 17 grudnia 2009 r. do umowy pierwotnie zawartej przed tym dniem wystarczała do tego, by umowa ta została objęta zakresem stosowania tego rozporządzenia.36Co więcej, byłoby sprzeczne z zasadą pewności prawa i, bardziej szczegółowo, niekorzystne dla przewidywalności wyników sporów i dla pewności dotyczącej prawa właściwego – które stanowią według motywu 6 rozporządzenia Rzym I cel tego rozporządzenia – uznanie, że wszystkie zmiany dokonane w pierwotnej umowie za wspólną zgodą od dnia 17 grudnia 2009 r. powodowałyby objęcie tej umowy zakresem stosowania tego rozporządzenia i ostatecznie poddanie wspomnianej umowy normom kolizyjnym innym niż mające zastosowanie w chwili pierwotnego zawarcia tej umowy.37Nie jest natomiast wykluczone – jak zauważyła Komisja w uwagach na piśmie – by do zawartej przed dniem 17 grudnia 2009 r. umowy wprowadzono począwszy od tego dnia uzgodnioną pomiędzy umawiającymi się stronami zmianę o takiej doniosłości, że powodowałaby ona nie zwykłą aktualizację lub dopasowanie wspomnianej umowy, lecz powstanie nowego stosunku prawnego pomiędzy tymi umawiającymi się stronami, tak iż należałoby uznać, że pierwotna umowa została zastąpiona nową umową, zawartą począwszy od wspomnianego dnia w rozumieniu art. 28 rozporządzenia Rzym I.38Do sądu odsyłającego należy ustalenie, czy w niniejszym przypadku umowa zawarta pomiędzy G. Nikiforidisem a jego pracodawcą uległa począwszy od dnia 17 grudnia 2009 r. uzgodnionej między stronami zmianie o takiej doniosłości. W przeciwnym razie rozporządzenie Rzym I nie miałoby zastosowania do sprawy głównej.39Przy uwzględnieniu wszystkich powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, iż art. 28 rozporządzenia Rzym I należy interpretować w ten sposób, że umowny stosunek pracy powstały przed dniem 17 grudnia 2009 r. jest objęty zakresem stosowania tego rozporządzenia, tylko jeśli wskutek obopólnego porozumienia umawiających się stron, które zostało uzewnętrznione począwszy od tego dnia, stosunek ten uległ zmianie o takiej doniosłości, iż należy uznać, że we wspomnianym dniu lub po wspomnianym dniu została zawarta nowa umowa o pracę, czego ustalenie należy do sądu odsyłającego.W przedmiocie pytań drugiego i trzeciego40Poprzez pytania drugie i trzecie, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, po pierwsze, czy art. 9 ust. 3 rozporządzenia Rzym I należy interpretować w ten sposób, że wyklucza on, by przepisy wymuszające swoje zastosowanie inne niż tego rodzaju przepisy państwa sądu lub państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, mogły zostać uwzględnione przez sąd orzekający pośrednio lub bezpośrednio na mocy prawa krajowego właściwego dla umowy, a po drugie, jakie są ewentualne wymagania wynikające z ustanowionej w art. 4 ust. 3 TUE zasady lojalnej współpracy co do pośredniego lub bezpośredniego uwzględniania przez sąd orzekający tych innych przepisów wymuszających swoje zastosowanie.41Zgodnie z art. 9 ust. 1 wspomnianego rozporządzenia przepisy wymuszające swoje zastosowanie to przepisy, których przestrzeganie uważane jest przez państwo za tak istotny element ochrony jego interesów publicznych, że znajdują one zastosowanie do stanów faktycznych objętych ich zakresem bez względu na to, jakie prawo jest właściwe dla umowy zgodnie z tymże rozporządzeniem. Artykuł 9 ust. 2 tego rozporządzenia przewiduje, że przepisy rozporządzenia Rzym I nie stoją na przeszkodzie stosowaniu przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa sądu orzekającego. Artykuł 9 ust. 3 omawianego rozporządzenia stanowi, że sąd orzekający może przyznać skuteczność przepisom wymuszającym swoje zastosowanie państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, w zakresie, w jakim przepisy te powodują, że wykonanie umowy jest niezgodne z prawem. W tym ust. 3 uściślono ponadto, że rozważając przyznanie skuteczności tym ostatnim przepisom, sąd orzekający uwzględni ich charakter i cel oraz skutki ich zastosowania lub niezastosowania.42Aby określić dokładny zakres art. 9 wspomnianego rozporządzenia, należy zauważyć, że z art. 3 ust. 1 i, co się tyczy bardziej szczególnie umów o pracę, z art. 8 ust. 1 tegoż rozporządzenia wynika, iż autonomia woli stron umowy co do wyboru prawa właściwego stanowi ogólną zasadę ustanowioną w rozporządzeniu Rzym I.43Artykuł 9 rozporządzenia Rzym I stanowi odstępstwo od wspomnianej zasady swobodnego wyboru przez strony umowy prawa właściwego. Wyjątek ten ma na celu, jak oznajmia motyw 37 tego rozporządzenia,

umożliwienie w wyjątkowych okolicznościach sądowi orzekającemu wzięcia pod uwagę względów interesu publicznego.44Artykuł 9 wspomnianego rozporządzenia jako przepis stanowiący odstępstwo podlega ścisłej wykładni (zob. analogicznie wyrok z dnia 17 października 2013 r., Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, pkt 49).45Co więcej, z prac przygotowawczych nad tymże rozporządzeniem wynika, że prawodawca Unii zamierzał ograniczyć zakłócenia systemu norm kolizyjnych wywoływane stosowaniem przepisów wymuszających swoje zastosowanie innych niż tego rodzaju przepisy państwa sądu. I tak, choć wniosek Komisji COM(2005) 650 wersja ostateczna przewidywał przejętą z konwencji rzymskiej możliwość przyznania skuteczności przepisom wymuszającym swoje zastosowanie państwa, z którym dana umowa wykazuje bliski związek, możliwość ta została wyeliminowana przez prawodawcę Unii [zob. projekt sprawozdania Parlamentu Europejskiego w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) 2005/0261(COD), s. 16].46Ponadto zezwolenie sądowi orzekającemu na stosowanie przepisów wymuszających swoje zastosowanie należących do porządku prawnego państw członkowskich innych niż te, które są wyraźnie określone w art. 9 ust. 2 i 3 rozporządzenia Rzym I, mogłoby utrudnić pełną realizację głównego celu tego rozporządzenia, jakim jest zgodnie z brzmieniem jego motywu 16 zapewnienie pewności prawa w europejskiej przestrzeni sprawiedliwości.47Uznanie, że sądowi orzekającemu przysługuje taka możliwość, zwiększyłoby bowiem liczbę stosujących się przepisów wymuszających swoje zastosowanie w ramach odstępstwa od ogólnej zasady ujętej w art. 3 ust. 1 wspomnianego rozporządzenia i, bardziej szczególnie w odniesieniu do umów o pracę, w art. 8 ust. 1 tegoż rozporządzenia oraz mogłoby tym samym mieć wpływ na przewidywalność norm materialnych właściwych dla umowy.48Wreszcie, przyznanie sądowi orzekającemu możliwości stosowania, na mocy prawa właściwego dla umowy, przepisów wymuszających swoje zastosowanie innych niż przepisy, o których mowa w art. 9 wspomnianego rozporządzenia, mogłoby zagrozić zamierzonemu przez art. 8 rozporządzenia Rzym I celowi zagwarantowania, w zakresie, w jakim to możliwe, poszanowania przepisów zapewniających ochronę pracownika przewidzianych przez prawo państwa, w którym pracownik ten wykonuje swoją działalność zawodową (zob. analogicznie wyrok z dnia 15 marca 2011 r., Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, pkt 42).49Z powyższego wynika, że wyszczególnienie w art. 9 rozporządzenia Rzym I przepisów wymuszających swoje zastosowanie, którym sąd orzekający może przyznać skuteczność, ma charakter wyczerpujący.50Wynika stąd, że art. 9 rozporządzenia Rzym I należy interpretować w ten sposób, że wyklucza on, by sąd orzekający mógł zastosować w charakterze norm prawnych przepisy wymuszające swoje zastosowanie inne niż tego rodzaju przepisy państwa sądu lub państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy. W rezultacie, jako że według sądu odsyłającego umowa o pracę G. Nikiforidisa była wykonywana w Niemczech, a sąd odsyłający jest sądem niemieckim, sąd ten nie może w niniejszym przypadku zastosować, bezpośrednio lub pośrednio, greckich przepisów wymuszających swoje zastosowanie, które przytoczył on we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.51Natomiast art. 9 wspomnianego rozporządzenia nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu jako okoliczności faktycznej przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa innego niż państwo sądu lub państwo, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, w zakresie, w jakim przewiduje to norma materialna prawa właściwego dla umowy na mocy przepisów tegoż rozporządzenia.52Rozporządzenie Rzym I harmonizuje bowiem normy kolizyjne w odniesieniu do zobowiązań umownych, a nie normy materialne prawa umów. W zakresie, w jakim te ostatnie przewidują, że sąd orzekający uwzględnia jako okoliczność faktyczną przepisy wymuszające swoje zastosowanie należące do porządku prawnego państwa innego niż państwo sądu lub państwo wykonania świadczeń wynikających z umowy, art. 9 wspomnianego rozporządzenia nie może stać na przeszkodzie uwzględnieniu przez sąd orzekający tej okoliczności faktycznej.53W tych okolicznościach do sądu odsyłającego należy sprawdzenie, czy ustawy nr 3833/2010 i nr 3845/2010 można uwzględnić w ramach oceny okoliczności faktycznych niniejszej sprawy mających znaczenie w świetle prawa materialnego właściwego dla umowy o pracę rozpatrywanej w postępowaniu głównym.54Badanie ustanowionej w art. 4 ust. 3 TUE zasady lojalnej współpracy nie pozwala na wysnucie innego wniosku. Zasada ta nie upoważnia bowiem państwa członkowskiego do obchodzenia zobowiązań nałożonych na nie prawem Unii i tym samym nie zezwala sądowi odsyłającemu na pominięcie wyczerpującego charakteru widniejącego w art. 9 rozporządzenia Rzym I wyliczenia przepisów wymuszających swoje zastosowanie, którym można

przyznać skuteczność, w celu przyznania skuteczności w charakterze norm prawnych greckim przepisom wymuszającym swoje zastosowanie rozpatrywanym w postępowaniu głównym (zob. analogicznie wyrok z dnia 23 stycznia 2014 r., Manzi i Compagnia Naviera Orchestra, C-537/11, EU:C:2014:19, pkt 40).55W świetle wszystkich powyższych rozważań na pytania drugie i trzecie należy odpowiedzieć, że art. 9 ust. 3 rozporządzenia Rzym I należy interpretować w ten sposób, że wyklucza on, by przepisy wymuszające swoje zastosowanie inne niż tego rodzaju przepisy państwa sądu lub państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, mogły zostać zastosowane jako normy prawne przez sąd orzekający, ale nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu przez sąd orzekający takich innych przepisów wymuszających swoje zastosowanie jako okoliczności faktycznej w zakresie, w jakim przewiduje to prawo krajowe właściwe dla umowy na mocy przepisów tego rozporządzenia. Wykładni tej nie podważa ustanowiona w art. 4 ust. 3 TUE zasada lojalnej współpracy.W przedmiocie kosztów56Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:1)Artykuł 28 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) należy interpretować w ten sposób, że umowny stosunek pracy powstały przed dniem 17 grudnia 2009 r. jest objęty zakresem stosowania tego rozporządzenia, tylko jeśli wskutek obopólnego porozumienia umawiających się stron, które zostało uzewnętrznione począwszy od tego dnia, stosunek ten uległ zmianie o takiej doniosłości, iż należy uznać, że we wspomnianym dniu lub po wspomnianym dniu została zawarta nowa umowa o pracę, czego ustalenie należy do sądu odsyłającego.2)Artykuł 9 ust. 3 rozporządzenia nr 593/2008 należy interpretować w ten sposób, że wyklucza on, by przepisy wymuszające swoje zastosowanie inne niż tego rodzaju przepisy państwa sądu lub państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, mogły zostać zastosowane jako normy prawne przez sąd orzekający, ale nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu przez sąd orzekający takich innych przepisów wymuszających swoje zastosowanie jako okoliczności faktycznej w zakresie, w jakim przewiduje to prawo krajowe właściwe dla umowy na mocy przepisów tego rozporządzenia. Wykładni tej nie podważa ustanowiona w art. 4 ust. 3 TUE zasada lojalnej współpracy.

Podpisy